บทที่ 1
บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นประเด็นสำคัญที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกให้ความสนใจ เนื่องจากเป็นหนึ่งในบทบาทหน้าที่ทางเศรษฐกิจของรัฐบาลที่ต้องให้ความสำคัญซึ่งประกอบไปด้วย หน้าที่การแบ่งสรรทรัพยากร (Allocation Function) การกระจายรายได้ (Distribution Function) และหน้าที่การรักษาเสถียรภาพและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Stabilization and Growth Function) (จงกลณี เกิดพิบูลย์, 2546) อย่างไรก็ตามการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไม่ได้มีเสถียรภาพเสมอไป การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอาจผันแปรไปตามวัฏจักรเศรษฐกิจ (Economic Cycles) กล่าวคือ มีช่วงเศรษฐกิจขยายตัว (Expansion Period) เศรษฐกิจหดตัว (Contraction Period) เศรษฐกิจซบเซา (Recession Period) และเศรษฐกิจฟื้นตัว (Recover Period) (รัตนา สายคณิต, 2546) ซึ่งอาจจะมีผลมาจากปัจจัยต่างๆ หลายปัจจัย ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันมีปัญหาทางด้านวิกฤตการเงินหลายๆ ครั้งที่ก่อให้เกิดปัญหาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งปัญหาดังกล่าวอาจกระทบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของบางประเทศ หรือหลายๆ ประเทศทั่วโลก ดังแสดงในรูปที่ 1.1 และ รูปที่ 1.2 โดยรูปที่ 1.1 แสดงให้เห็นถึงการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจและอัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจโลก และรูปที่ 1.2 แสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของแต่ละกลุ่มประเทศ ได้แก่ กลุ่มประเทศเกิดใหม่หรือประเทศกำลังพัฒนา กลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว และโลกตามลำดับ

อย่างไรก็ตามปัจจัยด้านการเงินไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยเดียวที่ส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จากการศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่าประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีการศึกษาเป็นจำนวนมากและมีการศึกษาประเด็นที่อาจมีผลกระทบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันออกไป โดยประเด็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร (Demographic Change) ได้ถูกมองข้ามไปในช่วงแรกๆ ทั้งนี้หลังจากมีการศึกษาค้นพบว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรมีผลกระทบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแล้วทำให้ประเด็นดังกล่าวเป็นที่น่าสนใจสำหรับการศึกษาอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน (Bloom et al., 2011)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

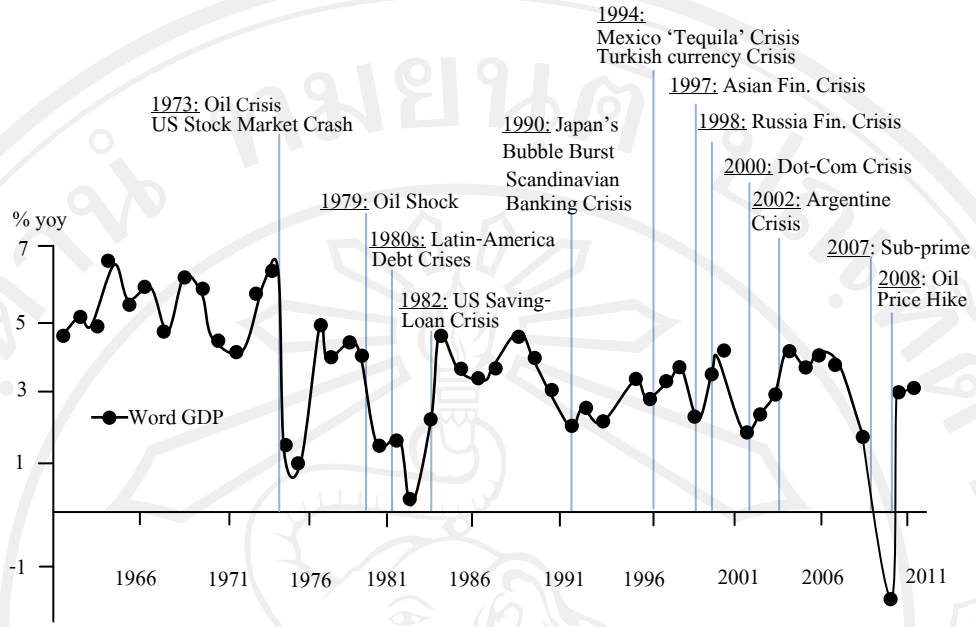

รูปที่ 1.1 การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจและอัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจโลก

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2553

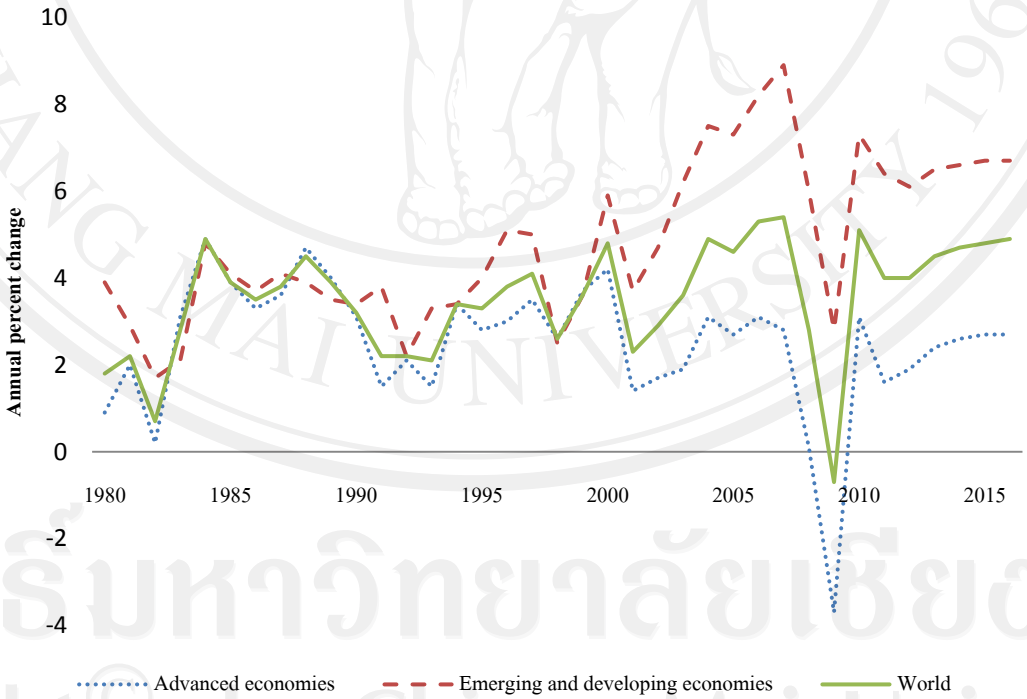

รูปที่ 1.2 การเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศที่แท้จริง

ที่มา : IMF, 2010

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรทั่วโลก สามารถพิจารณาได้จากตารางที่ 1.1 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มโครงสร้างประชากรทั่วโลกจากการประมาณการและการคาดการณ์ ปี พ.ศ. 2243-2643 (Lee, 2003) กล่าวคือ อัตราการเจริญเติบโตของประชากรค่อนข้างจะชะลอตัวนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา และคาดการณ์ว่าอัตราการเจริญเติบโตของประชากรจะเหลือเพียงร้อยละ 0.04 ในปี พ.ศ. 2643 ซึ่งประชากรมีแนวโน้มอายุขัยเฉลี่ยที่เพิ่มสูงขึ้น แต่มีอัตราการเกิดที่ลดต่ำลงโดยพบว่าในปี พ.ศ. 2243 หญิงหนึ่งคนมีอัตราการคลอดบุตร 6 คน โดยจากการคาดการณ์อัตราการคลอดบุตรจะลดลงเหลือเพียง 2 คนต่อหญิงหนึ่งคน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2593 เป็นต้นไป นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาประชากรทางโครงสร้างอายุก็จะพบว่าสัดส่วนประชากรอายุน้อยกว่า 15 ปีจากประชากรทั้งหมดมีแนวโน้มลดลง แต่สัดส่วนประชากรอายุมากกว่า 65 ปีจากประชากรทั้งหมดมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน

ตารางที่ 1.1 แนวโน้มโครงสร้างประชากรทั่วโลกจากการประมาณการและการคาดการณ์ ปี พ.ศ. 2243-2643

	ปี พ.ศ.						
	2243	2343	2443	2493	2543	2593	2643
อายุขัยเฉลี่ย	27	27	30	47	65	74	81
อัตราการเกิด	6	6	5.2	5	2.7	2	2
จำนวนประชากร(พันล้านคน)	0.68	0.98	1.65	2.52	6.07	8.92	9.46
อัตราการเจริญเติบโตของประชากร(% ต่อปี)	0.5	0.51	0.56	1.8	1.22	0.33	0.04
ประชากรอายุน้อยกว่า 15 ปี (% จากประชากรทั้งหมด)	36	36	35	34	30	20	18
ประชากรอายุมากกว่า 65 ปี (% จากประชากรทั้งหมด)	4	4	4	5	7	16	21

ที่มา : Lee, 2003

อย่างไรก็ตามแต่ละประเทศอาจถูกจัดให้อยู่ในลำดับขั้นการเปลี่ยนผ่านทางประชากรที่แตกต่างกันออกไปดังรูปที่ 1.3 ซึ่งแสดงการเปลี่ยนผ่านทางประชากรในแต่ละขั้น กล่าวคือ ในขั้นแรก มีอัตราการเกิดสูงและมีความผันผวนของอัตราการตาย กลุ่มประเทศที่จัดให้อยู่ในขั้นนี้ ได้แก่ อัฟกานิสถาน ยูกันดา และแซมเบีย ขั้นที่ 2 อัตราการเกิดและอัตราการตายลดลง กลุ่มประเทศที่จัดให้อยู่ในขั้นนี้ ได้แก่ กานา กัวเตมาลา และอิรัก ขั้นที่ 3 อัตราการเกิดลดลงอย่างมีนัยสำคัญจากอัตราการเกิดระดับสูงก่อนหน้านี้แต่จำนวนประชากรยังไม่อยู่ในสภาวะนิ่ง กลุ่มประเทศที่จัดให้อยู่ในขั้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

นี้ได้แก่ อินเดีย กาบอง และมาเลเซีย ขั้นสุดท้าย คือ อัตราการเกิดและอัตราการตายต่ำมาก กลุ่มประเทศถูกจัดให้อยู่ในขั้นนี้ ได้แก่ บราซิล เยอรมัน และญี่ปุ่น (Haub and Gribble, 2011)

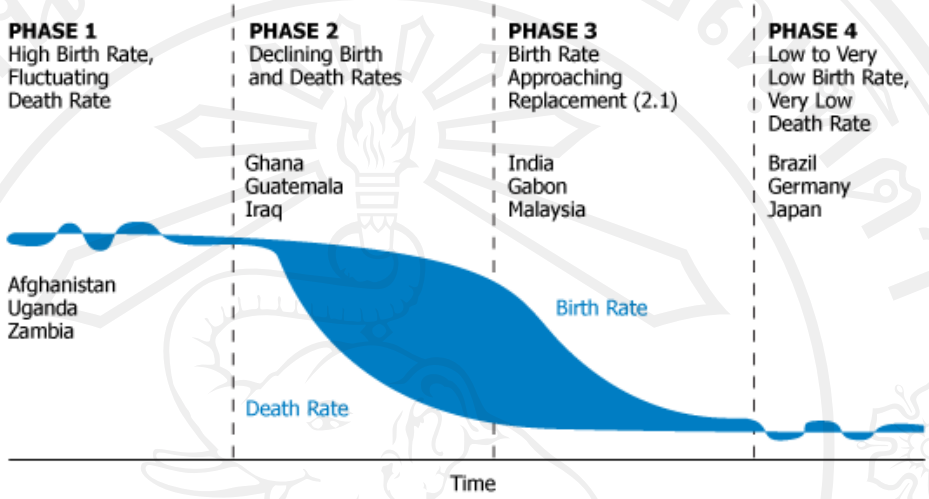

รูปที่ 1.3 แสดงการเปลี่ยนผ่านทางประชากร (The Phases of the Demographic Transition)

ที่มา : Haub and Gribble, 2011

การเปลี่ยนผ่านทางประชากรในแต่ละลำดับขั้นนำมาซึ่งความแตกต่างของประชากรในแต่ละช่วงอายุ ผลจากการมีประชากรในแต่ละช่วงอายุที่แตกต่างกัน พฤติกรรมของประชากรในแต่ละช่วงอายุเหล่านั้นก็จะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจที่แตกต่างกันด้วย จากงานวิจัยเกี่ยวกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในประเทศจีนพบว่าสัดส่วนประชากรวัยพึ่งพิงลดลงซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนถ่ายโครงสร้างประชากรของจีนมีผลทำให้เศรษฐกิจในประเทศจีนมีการเจริญเติบโตเพิ่มขึ้น (Wei and Hao, 2010) กล่าวคือ ประเทศจีนได้รับประโยชน์จากการเปลี่ยนผ่านทางประชากรอันเนื่องมาจากการลดอัตราการเกิด ทำให้สัดส่วนประชากรวัยเด็กลดลง ในขณะที่สัดส่วนประชากรวัยแรงงานเพิ่มขึ้น ซึ่งในลักษณะดังกล่าวส่งผลดีต่อการพัฒนาและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจากการที่ประเทศมีสัดส่วนประชากรวัยแรงงานเพิ่มมากขึ้น ผลดังกล่าวนี้ เรียกว่า การปันผลทางประชากร (Demographic Dividend) (Lee and Mason, 2006) การเปลี่ยนผ่านทางประชากรจึงทำให้ประเทศจีนก้าวไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงมุมมองการดำเนินนโยบายการวางแผนครอบครัวเพื่อการการควบคุมจำนวนประชากร ผลการดำเนินนโยบายทำให้อัตราวัยพึ่งพิงวัยเด็กลดลงและมีประชากรวัยแรงงานมากขึ้น กล่าวคือ เมื่อครัวเรือนมีบุตรจำนวนลดลง ทำให้พ่อและแม่เข้าสู่ตลาดแรงงานได้อย่างเต็มที่ นำมาซึ่งอัตราการออมและการลงทุนที่เพิ่มสูงขึ้น การที่มีบุตรลดลงก็สามารถลงทุนในด้านการศึกษาและสาธารณสุขได้มากขึ้น ก่อให้เกิดแรงงานที่มีความสามารถและมีประสิทธิภาพในการเพิ่มผลิตให้สูงขึ้นได้ ประโยชน์ที่ได้รับดังกล่าว

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

จึงนำมาซึ่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนถ่ายโครงสร้างประชากร ดังนั้น หลายประเทศจึงดำเนินนโยบายการวางแผนครอบครัว โดยกำหนดให้คู่แต่งงานมีการวางแผนครอบครัวเพื่อลดอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากรนำมาซึ่งการแก้ไขปัญหาความยากจนเนื่องจากมีบุตรมาก และเพื่อประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วย

ปัจจุบันจากสถิติอัตราการเจริญเติบโตของประชากรโลกพบว่ามีอัตราการเจริญเติบโตที่ชะลอตัวจากร้อยละ 2.1 ต่อปีในช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 เหลือเพียงร้อยละ 1.2 ในปัจจุบัน (Population Bulletin, 2011) ผลจากการมีแนวโน้มการเกิดที่ลดลง ประชากรมีอายุสูงวัยขึ้นและมีประชากรวัยทำงานที่ลดลง สะท้อนให้เห็นถึงจำนวนแรงงานที่ลดลงและจำนวนประชากรวัยพึ่งพิงที่จะเพิ่มสูงขึ้น ลักษณะดังกล่าวส่งผลให้ผลได้จากการปันผลทางประชากรย่อมลดลงในที่สุด

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาตามแบบจำลองการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของนีโอคลาสสิกนั้น การเจริญเติบโตของประชากรจะลดอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจผ่านปัจจัยทุนต่อหัวที่ลดลงหรือผลการศึกษาโดยใช้ข้อมูลภาคตัดขวาง (Cross-Country Data) หลายๆ ชิ้นงานที่พบว่าการเจริญเติบโตของประชากรจะไม่มีนัยสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จนกระทั่งในช่วงระยะหลังมีการศึกษาโดยยกเลิกสมมติฐานที่ว่าอายุของประชากรมีการกระจายแบบคงที่ (Constant Age Distribution of the Population) ทำให้มีการค้นพบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญระหว่างการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Prskawetz et al., 2007) ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจึงได้มีการศึกษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในต่างประเทศ โดยการศึกษาดังกล่าวนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของประชากรที่มีผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่จากการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในประเทศไทยยังมีไม่มากนัก โดยแนวทางการศึกษาส่วนใหญ่เน้นไปที่การศึกษารายประเทศและใช้มิติด้านเวลาเพียงอย่างเดียว (Time Series Data Analysis) ด้วยเหตุผลดังกล่าว การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร (สัดส่วนอายุของประชากร) ต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพาแนล (Panel Analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ทั้งทางมิติภาคตัดขวางและมิติทางด้านเวลาใน 106 ประเทศทั่วโลก นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์เป็นรายกลุ่มโดยแบ่งกลุ่มประเทศตามเกณฑ์การแบ่งกลุ่มรายได้จากฐานข้อมูลดัชนีการพัฒนาโลก (World Development Indicators, 2011) ได้แก่ กลุ่มประเทศที่มีรายได้ต่ำ (Low Income) กลุ่มประเทศที่มีรายได้ปานกลางระดับล่าง (Lower Middle Income) กลุ่มประเทศที่มีรายได้ปานกลางระดับสูง (Upper Middle Income) และกลุ่มประเทศที่มีรายได้สูง (High Income) เพื่อการศึกษาวิเคราะห์ถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อการเจริญเติบโตทาง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เศรษฐกิจในภาพรวมและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในแต่ละกลุ่มเศรษฐกิจได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

สามารถอธิบายถึงปัจจัยทางด้านการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทั้งผลกระทบในภาพรวมและการวิเคราะห์เป็นรายกลุ่มโดยแบ่งกลุ่มประเทศตามเกณฑ์การแบ่งกลุ่มรายได้จากฐานข้อมูลดัชนีการพัฒนาโลก (World Development Indicators, 2011) รวมทั้งทราบถึงทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอธิบายโครงสร้างประชากรและตัวแปรการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ และเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการพัฒนาทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต่อไป

1.4 ขอบเขตวิธีวิจัย

การศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในครั้งนี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิที่มีลักษณะเป็นข้อมูลแบบพาแนล (Panel Data) ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลรายปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503-2552 จำนวน 106 ประเทศทั่วโลก โดยทำการศึกษาในภาพรวมและศึกษาในแต่ละกลุ่มประเทศตามเกณฑ์การแบ่งกลุ่มรายได้จากฐานข้อมูลของดัชนีการพัฒนาโล (World Development Indicators, 2011) จำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มประเทศที่มีรายได้ต่ำ กลุ่มประเทศที่มีรายได้ปานกลางระดับล่าง กลุ่มประเทศที่มีรายได้ปานกลางระดับสูง และกลุ่มประเทศที่มีรายได้สูง

1.5 นิยามศัพท์

การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) หมายถึง การขยายตัวของปริมาณสินค้าและบริการที่แท้จริงของระบบเศรษฐกิจ คือ การแสดงถึงปริมาณสินค้าที่เพิ่มขึ้น โดยทั่วไปจะอยู่ในรูปผลผลิตที่แท้จริงเฉลี่ยต่อหัว

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

โครงสร้างของประชากร หมายถึง ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นจากลักษณะต่าง ๆ ของประชากร เช่น อายุ เพศ การศึกษา เชื้อชาติ ศาสนา อาชีพและอื่น ๆ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จะเน้นไปที่อายุของประชากรโดยแบ่งอายุประชากรออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มประชากรวัยแรงงาน (Working-Age Population) คือ ประชากรที่มีอายุ 15-64 ปี

2. กลุ่มประชากรวัยเด็ก (Youth Dependency Population) คือ ประชากรวัยพึ่งพิงที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี

3. กลุ่มประชากรวัยสูงอายุ (Elderly Dependency Population) คือ ประชากรวัยพึ่งพิงที่มีอายุมากกว่า 64 ปี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved